

УДК 61:03-13/768-5

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

Лі Цін, аспірант кафедри педагогіки, Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка.

ORCID: 0000-0002-0881-045X

E-mail: ancin6877@gmail.com

У статті досліджено проблему формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва. У цьому контексті автор висвітлює основні принципи, що виступають як система провідних вимог щодо організації навчально-виховного процесу та застосування яких покликане сприяти формуванню досліджуваної готовності у майбутніх педагогів-художників: професійної спрямованості, науковості, оптимізації, емоційності педагогічного процесу.

Ключові слова: принципи; готовність; професійно-творча самореалізація; художньо-педагогічна діяльність; фахова підготовка; майбутні вчителі образотворчого мистецтва; образотворче мистецтво; заклад вищої освіти.

PRINCIPLES OF FORMATION OF READINESS FOR PROFESSIONAL-CREATIVE SELF-REALIZATION OF FUTURE TEACHERS OF FINE ARTS

Li Qing, Postgraduate Student of the Department of Pedagogy, Sumy Makarenko State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-0881-045X

E-mail: ancin6877@gmail.com

The article examines the problem of forming readiness for professional and creative self-realization of future teachers of fine arts. In this context, the author highlights the basic principles that underlie this process: professional orientation, scientificity, optimization, emotional pedagogical process. The principle of professional orientation includes both the professional orientation of the individual to work and a specific profession and the professional orientation of general education and vocational training. The author provides not only professionally relevant material that is introduced into the content of education but also activities, which are aimed at mastering such mental operations, the analogues of which will be performed by students in teaching. According to the principle of scientificity, the content of higher education should correspond to scientific achievements in a particular field. Thus, future teachers of artists should receive only scientifically sound and reliable information, including facts, patterns, processes and phenomena, features of the formation and development of scientific discoveries. The principle of optimization presupposes high-quality implementation of the technology of formation of readiness for professional and creative self-realization of future teachers of fine arts, which leads to the achievement of the set goal. The main pedagogical actions to optimize the process of formation of the studied readiness of future teachers-artists are to specify the tasks; generalization; interdisciplinary coordination; selection of options based on their comparative assessment; differentiation and

individualization of the educational process; humanization. The principle of emotionality of the pedagogical process will help to intensify the activities of both students and teachers, remove psychological barriers, stimulate cognitive processes, etc., which will significantly increase the efficiency of the process of formation of the studied education and will help future teachers of art to communicate effectively with students.

Keywords: *principles; readiness, professional and creative self-realization; artistic and pedagogical activity; professional training; future teachers of fine arts; fine arts; institution of higher education.*

Гуманістична спрямованість розвитку сучасної вітчизняної педагогіки пов'язана з корінними змінами в суспільному житті й фокусує свою увагу на особистісно-творчій спрямованості педагогічного процесу, зумовивши потребу в якісному оновленні змісту освіти в усіх її ланках. Перехід шкіл у режим інноваційного розвитку, прогрес педагогічних та інформаційних технологій, зміна стилю взаємодії учасників педагогічного процесу та інші нововведення, з одного боку, значно підвищили рівень вимог до професійних якостей вчителя, а з іншого боку, надали йому велику свободу прояву своєї індивідуальності, здійснення творчої самореалізації особистості.

Однак у масовій шкільній практиці лише для невеликої кількості вчителів професійна діяльність є сферою творчої самореалізації. Багато педагогів не готові до творчої, інноваційної діяльності, не відчують себе активними суб'єктами педагогічного процесу, не прагнуть до реалізації свого особистісного і творчого потенціалу у всіх видах професійної діяльності. Особливо гостро відчувається потреба в активних педагогічних кадрах, які сприяють інтенсивному творчому розвитку учнів у галузі мистецької освіти.

Поняття «готовності до діяльності» у загальному розглядалося в наукових працях О. Асмолова [2], М. Дьяченка [4], І. Кона [8], С. Рубінштейна [13] та ін. На умови формування готовності майбутніх педагогів вказували М. Ковальчук [7], А. Линенко [11] та ін. Питання формування та розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів ґрунтовно досліджувалося в наукових працях В. Загвязинського [5], В. Кан-Каліка [6], Г. Костюка [9], О. Леонтьєва [10] та ін.

Вагомий внесок у сучасну теорію, методику та практику викладання образотворчого мистецтва в аспекті фахової підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва внесли вітчизняні педагоги-художники Олена та Ольга Кульчицькі, Г. Клещар, О. Новаківський, О. Сорохтей та ін.

Попри широкий науковий доробок, здійснений аналіз наукової літератури щодо висвітлюваної проблеми дає можливість констатувати, що питання формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва не знайшло свого висвітлення у цілісному науково-педагогічному дослідженні.

Метою статті є визначення та обґрунтування комплексу педагогічних принципів формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Комплекс дидактичних принципів регламентує відбір і структурування змісту, вибір організаційних форм, методів і засобів навчання відповідно до його загальних цілей і закономірностей. У дослідженнях В. Андрєєва педагогічний принцип визначається як найбільш загальна стратегія вирішення певного класу педагогічних задач (проблем), системоутворювальний фактор розвитку педагогічної теорії та

критерій безперервного вдосконалення педагогічної практики для підвищення її ефективності [1].

У нашому дослідженні під принципами ми розуміємо *систему провідних вимог щодо організації навчально-виховного процесу, застосування яких сприяє ефективному розв'язанню проблеми формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва.*

Пропонуємо розглянути найбільш вагомні дидактичні принципи, які є вихідними положеннями в розробленій нами методичній системі: *професійної спрямованості, науковості, оптимізації, емоційності педагогічного процесу.*

Принцип професійної спрямованості є одним із провідних принципів у сучасній вищій освіті, який містить як професійну спрямованість особистості на трудову діяльність і на конкретну професію, так і професійну спрямованість загальної освіти й професійного навчання. Спрямованість на освітньому рівні проявляється у всіх формах організації навчально-виховного процесу і виражає перспективи й реальні можливості студента в межах освоюваної діяльності.

Професійна спрямованість майбутнього вчителя образотворчого мистецтва передбачає не тільки професійно значущий матеріал, що вводиться в зміст навчання, а й діяльність, спрямовану на освоєння таких розумових операцій, аналогії яких будуть виконуватися студентами в педагогічній діяльності [3]. Відповідно, професійна спрямованість художньої підготовки реалізується через систему змістовно-методичних ліній відповідних фахових дисциплін.

У зв'язку із впровадженням цього педагогічного принципу актуалізуються наступні завдання: об'єднання набутих теоретичних знань студентів з їхніми ціннісними орієнтаціями й практичними потребами; збагачення майбутніх педагогів-художників системою професійних знань, необхідних для різнобічного опанування основ майбутньої професії.

Діяльність несе в собі можливості розгортання процесу освіти в динаміці й задає єдину логіку побудови навчання не тільки кожної окремої дисципліни, а й усього змісту професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Звернемо увагу на три види навчальних завдань, які в нашому дослідженні спрямовані на розвиток професійних компетенцій студентів:

- завдання, що опосередковують навчальну інформацію (відповідна інформація наводиться безпосередньо або вказується джерело отримання необхідних даних);
- завдання, спрямовані на роботу студента з навчальною інформацією (завдання, що спонукають студента на порівняння, висновки, узагальнення, орієнтуючи на осмислення, систематизацію навчального матеріалу і самоконтроль);
- творчі завдання, які спрямовують майбутніх педагогів-художників на розв'язання проблем і самостійне орієнтування в навчальній літературі.

Окреслені завдання дидактично направляють навчальну діяльність на формування професійних компетенцій, необхідних для формування готовності студентів-художників до професійно-творчої самореалізації.

Принцип науковості. Згідно з цим принципом, зміст освіти вищої школи повинен відповідати науковим досягненням у певній галузі. Так, до уваги майбутніх педагогів-

художників має надходити лише науково обґрунтована та точна інформація, що містить факти, закономірності, процеси та явища, особливості становлення та розвитку наукових відкриттів.

Важливим для майбутніх представників педагогічної професії є володіння методами наукових досліджень, обізнаність з різними напрямками наукових пошуків у педагогічній галузі, з перспективами розвитку наукових гіпотез. Тож важливою передумовою цього принципу є розвиток пізнавальних інтересів у здобувачів вищої художньо-педагогічної освіти, їхня орієнтація у сучасних дослідницьких методах, систематичне залучення до наукових пошуків та стимулювання готовності до здійснення цих видів діяльності [12].

В аспекті нашого дослідження, зазначений принцип передбачає опору на найновіші наукові досягнення в художньо-педагогічній освіті. У майбутніх учителів образотворчого мистецтва повинно скластись стійке розуміння, що викладання образотворчого мистецтва в загальноосвітній школі ставить перед учнями ряд навчальних завдань, покликаних збагатити й поглибити їхнє уявлення про навколишній світ. Ці наукові завдання є стрижнем професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Принцип оптимізації. Оптимізація (від лат. *optimum* – найкраще) – процес вибору найкращого варіанта з безлічі можливих. У такій складній, динамічній та багатоплановій системі, як педагогічна, існують багато можливих варіантів побудови, протікання та організації навчально-виховної діяльності, досягнення намічених цілей. Однак лише один з них буде найкращим в наявних конкретних умовах. Відшукати його – головне завдання оптимізації, яка вирішується шляхом порівняння можливих варіантів й оцінки наявних альтернатив.

Ю. Бабанський запропонував ввести в педагогіку принцип оптимальності, який вимагає, щоб процес досягав не просто дещо кращого, а найкращого для цієї ситуації рівня свого функціонування. Принцип оптимізації висуває вимоги доцільності, раціональності, відчуття міри в застосуванні всіх елементів навчального процесу. Він забезпечує досягнення максимально можливих результатів при мінімально необхідних витратах часу і зусиль.

Розглянемо основні методологічні вимоги щодо оптимізації процесу формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва:

- цілісне охоплення процедурою оптимізації всієї педагогічної системи;
- опора при виборі оптимального варіанту на всю систему закономірностей навчально-виховного процесу;
- розгляд оптимізації як постійного інноваційного процесу з поступовим ускладненням завдань та більш досконаліми технологіями їхнього вирішення.

Задля досягнення оптимально ефективного рівня процесу формування готовності до професійно-творчої самореалізації студентів, наголосимо на наступних способах оптимізації навчально-виховного процесу:

- застосування комплексного підходу як загальної вимоги запобігання однобічності в проектуванні, плануванні, впровадженні, застосуванні заходів практичної діяльності, оцінці результатів;

- конкретизація завдань з урахуванням особливостей педагогічної системи;
- вибір оптимального варіанту змісту навчально-виховного процесу за допомогою виділення головного, міжпредметних координацій, побудови раціональної структури змісту;
- вибір тих методів і форм навчально-виховного процесу, які дозволяють найбільш успішно вирішувати поставлені завдання у встановлений час;
- здійснення диференційованого та індивідуального підходів щодо учасників навчально-виховного впливу;
- раціональне поєднання управління і самоуправління навчально-виховною діяльністю, оперативне регулювання та корегування її перебігу;
- поступове перетворення навчання в самонавчання, а виховання – у самовиховання;
- аналіз результатів навчально-виховного процесу за встановленими.

Таким чином, основні педагогічні дії з оптимізації процесу формування досліджуваної готовності у майбутніх педагогів-художників полягають у наступному:

- конкретизація завдань;
- генералізація (виділення головного);
- міжпредметна координація;
- вибір варіантів на основі їхньої порівняльної оцінки;
- диференціація та індивідуалізація навчально-виховного процесу;
- гуманізація;
- створення відповідних педагогічних умов;
- поєднання управління і самоуправління;
- моніторинг;
- оперативне регулювання і корегування процесу;
- оцінка його результатів за встановленими критеріями.

Отже, цей принцип передбачає якісну реалізацію технології формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва, яка призводить до досягнення поставленої мети.

Обрання принципу *емоційності педагогічного процесу* зумовлено загальновідомим впливом емоцій на навчальний процес та на людську діяльність загалом. Ми враховували, що застосування у дослідженні зазначеного принципу сприятиме активізації діяльності як студентів, так і викладача, зняття психологічних бар'єрів, стимулюванню пізнавальних процесів тощо, що значно підвищуватиме ефективність процесу формування досліджуваного утворення, сприятиме виробленню у майбутніх учителів образотворчого мистецтва ефективних моделей спілкування з учнями.

Провідну роль у створенні позитивного емоційного фону відіграє безконфліктний стиль взаємодії викладача зі студентами; створення сприятливого психологічного клімату, емоційність викладача у процесі викладання, співпереживання сприяє активізації внутрішніх ресурсів майбутніх педагогів. Важливу роль у формуванні адекватного емоційного стану відіграють пара- та екстралінгвістичні засоби спілкування, міміка, жести тощо.

Отже, реалізація зазначених принципів дозволить вирішити протиріччя між теоретичним характером навчальної діяльності та практичним умінням студентів

застосовувати набуті знання в майбутній професійній діяльності. Це сприятиме формуванню сукупності професійно значущих понять і прийомів розумової діяльності для вивчення спеціальних дисциплін професійної підготовки. Означені принципи є основою методологічної підготовки до безперервної самоосвіти в галузі художньо-педагогічної діяльності.

Перспективи подальших досліджень убачаємо в ґрунтовнішому вивченні умов та особливостей технології формування готовності до професійно-творчої самореалізації майбутніх учителів образотворчого мистецтва на подальших етапах фахової підготовки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев В. И. Педагогика творческого саморазвития. Казань: Изд-во Казан, ун-та, 1996. 568 с.
2. Асмолов А. Психология образования. Москва : Юрайт, 2020. 213 с.
3. Дорофеев А. В. Реализация профессиональной направленности в математической подготовке будущего педагога. *Образование и наука*. 2004. № 1 (25). С. 57–66.
4. Дьяченко М. И. Психология высшей школы. Минск: БГУ, 1981. 383 с.
5. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. Москва: Педагогика, 1987. 160 с.
6. Кан-Калик В. А. Педагогическое творчество. Москва: Педагогика, 1990. 144 с.
7. Ковальчук М. Формування готовності майбутніх учителів до застосування мультимедійних навчальних систем у початковій школі: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Житомир, 2017. 282 с.
8. Кон И. С. Психология ранней юности. Москва: Просвещение, 1989. 256 с.
9. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. Київ: Радянська школа, 1989. 608 с.
10. Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения. Москва: Педагогика, 1983. 391 с.
11. Линенко А. Ф. Педагогічна діяльність і готовність до неї. Одеса: ОКФА, 1995. 80 с.
12. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Київ: Саммит-Книга, 2007. 656 с.
13. Рубинштейн С. Психология личности. Москва: Бахрах, 1999. 544 с.

REFERENCES

1. Andreyev, V. I. (1996). *Pedagogika tvorcheskogo samorazvitiya*. Kazan: Izd-vo Kazan, un-ta [in Russian].
2. Asmolov, A. (2020). *Psikhologiya obrazovaniya*. Moskva: Yurajt [in Russian].
3. Dorofeev, A. V. (2004). *Realizatsiya professional'noj napravlenosti v matematicheskoy podgotovke budushchego pedagoga*. *Obrazovanie i nauka – Education and Science, 1*, 57–66 [in Russian].
4. D'yachenko, M. I. (1981). *Psikhologiya vysshey shkoly*. Minsk: BGU [in Russian].
5. Zagvyazinskij, V. I. (1987). *Pedagogicheskoe tvorchestvo uchitelya*. Moskva: Pedagogika [in Russian].
6. Kan-Kalik, V. A. (1990). *Pedagogicheskoe tvorchestvo*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
7. Kovalchuk, M. (2017). *Formuvannia hotovnosti maybutnikh uchyteliv do zastosuvannia multymediinykh navchalnykh system u pochatkovii shkoli*. *Candidate's thesis*. Zhytomyr [in Ukrainian].
8. Kon, I. S. *Psikhologiya rannej yunosti*. (1989). Moskva: Prosveshchenie [in Russian].
9. Kostiuk, H. S. (1989). *Navchalno-vykhovnyi protses i psykhichnyi rozvytok osobystosti*. Kyiv: Soviet School [in Ukrainian].
10. Leont'yev, A. N. (1983). *Izbrannye psikhologicheskie proizvedeniya*. Moscow: Pedagogika [in Russian].
11. Lynenko, A. F. (1995). *Pedahohichna diialnist i hotovnist do nei*. Odesa: OKFA [in Ukrainian].
12. Moiseiuk, N. Ye. (2007). *Pedahohika*. Kyiv: Sammyt-Knyha [in Ukrainian].
13. Rubinshtejn, S. (1999). *Psikhologiya lichnosti*. Moskva: Bakhrakh [in Russian].